

I 798

MONUMENTE I STORICE

VIOREL GH. ȚIGU — LONGIN I. OPRISA

MĂNĂSTIREA SĂRACA 2532

D. M. I.
BIBLIOTECA
INV.
Cota

D.M.A.S.I.

DIRECȚIA MONUMENTELOR,
ANSAMBLURILOR
ȘI SITURILOR ISTORICE
BIBLIOTECA

Cota cărții: I.798.

Inventar: 2532...

MONUMENTE ISTORICE

MANĂSTREA SĂRACA

D. M. I.
BIBLIOTECA

nr. 2532

Coș

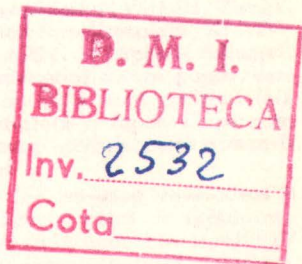
BIBLIOTECA NAȚIONALĂ
București

Fotografiile executate de Viorel Gh. Tigu și Longin I. Oprea

- Pe copertă;*
- I. Mănăstirea Sârca
  - II. Peretele vestic (naos)
  - III. Foișorul
  - IV. Iconostasul vechi. Fragment

1798
VIOREL GH. ȚIGU, LONGIN I. OPRÎȘA

MĂNĂSTIREA SĂRACA

EDITURA MERIDIANE
București, 1971

D.M.A.S.I.
BIBLIOTECA
Nr. inv. 2532

MANASTIREA SARACA

D.M.A.S.I.
BIBLIOTECA
Nr. inv. 2532

Banatul nu a avut numai un trecut de fapte mari și strălucite prin care s-a apărât și și-a asigurat rânduiala, ci și unul de cărturărie și artă, cristalizat printre altele în jurul mănăstirilor și bisericilor, adevărate focare de cultură, conduse de dascăli, în special călugări, ce știau „gramăticul”. Atras în orbita puterii spirituale a Bizanțului, Banatul s-a încadrat perfect în formele de viață spirituală ale acestuia.

Împrumutate la început din Bizanț, iar mai târziu din Athos, prin intermediul Bulgariei și îndeosebi al Serbiei, concepțiile artistice capătă aici o notă aparte.

De fapt, veacurile XII și XIII înseamnă momentul constituirii unor noi forme de propagare a culturii bizantine spre noi. Lumea sud-slavă asimila, dincolo de interesele proprii, elementele de bază ale creației bizantine din vremea Comnenilor și Paleologilor, determinând formarea unor noi școli în întreaga Peninsulă Balcanică, care au avut ca rezultat propagarea în spre nord a culturii și rafinamentului artistic din Bizanț. În acest mediu s-au născut și s-au dezvoltat centrele de artă românească din jurul mănăstirilor și bisericilor din partea de sud-vest a țării noastre. La sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea numărul lor era de peste 40, subliniind, încă o dată, omogenitatea populației române și intensa activitate culturală și artistică, existentă la acea răscruce de veacuri. În această epocă s-au construit o serie de mănăstiri bănățene ca: Horom, Cubin, Partoș, Săraca, Sîngeorge, Mesici, Vărădia, Zlatița, Hodoș, Lipova, Isău (azi Bazdin) etc., ctitorite între secolele XI-XIV-XVI de cneji, călugări, domni ai Țării Românești și de împărați Asănești. Istoria acestor locuri, ca de altfel istoria întregului nostru popor, este alcătuită din trăirea peste veacuri a celor mulți, a unei mulțimi fără nume, o istorie făcută din adîncuri, din suferință și luptă. După cum spunea scriitorul Lucian Blaga: „istoria, ca timp articulat, este dimensiunea în care se desfășoară și crește o cultură”.

În veacul al IX-lea, ungerii, la sosirea lor, au găsit voievodate și cnezate românești, pe cale de a-și începe istoria, plină de făgăduinți. Era continuarea firească a unor lucruri care își au începutul în secolul IV și cresc negrăit de impresionant și consecvent, consolidîndu-se pas cu pas.

Organizarea, din toate punctele de vedere, a românilor din Banat, este atestată din cele mai vechi timpuri. Mitropolia Morisenei datează din

epoca episcopului Ursu (787), „episcop al avarițienilor“, român după nume, care a luat parte în anul 787 la sinodul VII ecumenic de la Niceea. Populația creștină de origine română, din Avaria, atestată în veacul al VIII-lea, este pomenită și de cronicarii persani Ibn Rusta (913) și Gardizi (1050), ca popor creștin de origine română (iz Rum), mai numeros decât ungurii, dar mai puțin războinic. Acest popor a păstrat ortodoxia bizantină sub avari, precum și după distrugerea lor, fapt atestat de documente arheologice. Printre altele este vorba și de mult discutata comoară creștină de la Sînnicolau Mare, din veacul IX-X. Pe una din ceștile găsite a fost descifrată de Iv. Gorșev inscripția greacă: „Prin apă ne introdu, Doamne, în viața veșnică“, formulă veche bizantină a sfințirii apei. Episcopiile de rit latin din Cenad, Oradea și Alba Iulia n-au izbutit să dezrădăcineze ritul slav al românilor din Banat, Bihor și de pe valea Mureșului. Ba mai mult, se pare că unele cuvinte de origine slavă din limba maghiară atestă răspîndirea liturghiei slave și la ei, dar fără să se înrădăcineze. Misionarii latini au intrat în Ungaria numai după anul 973.

Înfățișînd situația locuitorilor Banatului din primii ani ai secolului XI-lea, scrierea hagiografică cunoscută sub numele de „Legenda Sfîntului Gerard“ (Legenda Sancti Gerardi), amintește de moșiile și curțile voievodului Achtum și a oamenilor din jurul său. Moșiile și curțile nu puteau exista fără agricultură, iar agricultura nu poate exista fără mîna de lucru. Dezvoltarea vieții economice în secolul X este confirmată și de descoperirea tezaurelor bizantine (monede) găsite la Orșova-Severin, Gaiul Mic, Deta-Timișoara etc., găsite între anii 867—1025.

Răscrucea veacurilor XII și XIII a însemnat pentru părțile bănățene o luptă surdă pe plan spiritual, îndeosebi pentru ocuparea Constantinopolului de către latini (1204). Bisericiile și mănăstirile românești au fost împinzite de diferite „ordine călugărești“ și de diferiți „călugări“, străini de ceea ce a însemnat tradiția poporului român. Sîntem în vremea cînd este atestată documentar localitatea Șemlacul Mic. În timpul lui Bela al IV-lea, regele Ungariei, s-a construit și cetatea de apărare de la Șemlacul Mic (Kis Somlyó), o dată cu construirea cetății Șemlacul de Cîmpic (Mező Somlyó), la 3 km mai spre est, pentru apărarea cîmpiei și pentru păzirea Birzavei și Carașului. Aceste localități sînt amintite în documentele de pe timpul arpadienilor. Tot sub Bela la IV-lea se fortifică și cetatea Șemlacul Mare (Nagy és Kis Somlyó). Este incontestabilă existența a numeroase mănăstiri „grecești“ în aceste părți. Numărul mare al credincioșilor ortodocși din părțile Banatului nu se poate să nu fi trezit interesul patriarhului ecumenic de la Constantinopol sau a episcopatelor autonome din Justiniana Prima și Ohrida. În secolul XI și XII se revine la vechea tradiție statornicită de Justinian I (527—565) prin novella a XI-a, în care

împăratul își afirmă o dată cu puterea politică pe ambele maluri ale Dunării și pe cea bisericească, spirituală, precum ne încredințează Procopius, în „Peri Ktismaton sive de aedificiis”. Cît privește mănăstirile grecești, în 16 aprilie 1204, papa Inocențiu al III-lea scrie din Roma (Lateran) episcopului latin din Oradea că, dintr-o scrisoare a regelui Ungariei, Emeric (1196—1204), a aflat că în regatul acestuia sînt niște biserici și mănăstiri ale monahilor greci, care din indolența episcopilor diecezani (romano-catolici) și din pricina grecilor însăși, se ruinează de tot. Într-o vreme cînd aproape toate acțiunile politice și războinice sînt pornite sub semnul crucii, pentru răspîndirea romano-catolicismului și pentru aducerea răsăritului creștin sub flamura papală, nici nu se putea aștepta la cine știe ce știri precise referitoare la starea bisericilor ortodoxe din părțile locuite de românii „schismatici”, supuși unei stăpîniri a cărei cancelarie, condusă de prelați romano-catolici, n-a luat act de existența unei instituții nerecunoscute de legile țării.

Trebuie remarcat încă un fapt: întemeierea mănăstirilor din Banat și îndeosebi cea de la Șemlacul Mic, nu pot avea ctitori sîrbi, pentru că nu se poate vorbi încă de imigrarea elementului sîrb în aceste locuri.

„Cultura Banatului se prezintă ochiului ce ar voi să o îmbrățișeze ca întreg, sub aspectul la început cam deconcertant al unui paradox” (L. Blaga) Într-adevăr, mănăstirea de la Șumig sau „Șemliung”, azi cunoscută sub denumirea de mănăstirea Săraca, are acest paradox — al titlului — dar de o bogăție foarte mare ca valoare artistică. Este situată pe malul pîrîului Lunca, la marginea satului Șemlacul Mic, una dintre cele mai vechi localități din județul Timiș, așezată la poalele dealului „Șumig”, la o distanță de 3 km de comuna Gătaia, în apropierea șoselei Timișoara-Reșița. Așezările din jurul Șumigului sînt prezentate — prin săpături arheologice — încă din Hallstatt și din perioada dacică. Șemlacul Mic și Șemlacul Mare apar în documente feudale timpurii, care atestă viața economică și socială dezvoltată, favorizată în mare măsură și de mediul geografic. Faptul că sediul comitetului Carașului era în anul 1205 la Șemlacul de Cîmpie (Mező Somlyó) nu face decît să confirme dezvoltarea deosebită la care ajunse această localitate.

În primii ani ai veacului XIII (deceniul al patrulea) sînt pomenite în Banat vreo 32 de sate în care țărani trăiau în obști (țărănime liberă). În Banat obștile au continuat să se mențină pînă în secolul XIV, cînd sînt pomenite numeroase districte românești, dintre care 8 se bucurau de largi privilegii de autonomie. În aceste districte românești, din regiunile de margină, printre care și Banatul, încă în veacul XIV și chiar XV mai trăia o țărănime liberă, care stăpînea o parte a pămîntului în comun și se conducea după „obiceiul pămîntului” sau „dreptul vechi românesc” (jus valachicum, antiqua lex).

Preponderența elementului românesc de pe acest teritoriu ne-o dovedesc o seamă de acte, emise de regii maghiari și în special de căpitanii cetății Carașova. După ce în 1277 se pomeniște de un județ (district) Somlyó, în documentul din 1290, emis de regele maghiar Ladislau al IV-lea figurează un anume Petru, șeful grajdurilor regale, care cumula și funcția de comite de Somlyó. În același an, regele Ladislau al IV-lea se afla chiar în această localitate, după cum reiese dintr-o scrisoare de donație din 15 martie 1290, în favoarea unui român, Tămaș, fiul lui Simon. Căpitanii cetății Carașova, ca și cneazul Bacin (1319), Nicolae, maestru de Erd-Somlyó (1324), Tonca (1335), cneazul Barcan (1343), cneazul Drăcan (Brăgan) etc., dovedesc că la începutul secolului al XIV-lea, românii trăiau o viață politică proprie și că, pînă la invazia turcilor, viața s-a desfășurat în districte românești, care se conduceau după obiceiurile și dreptul lor.

Perioada care s-a scurs de la sfîrșitul secolului al XI-lea pînă la al treilea deceniu al secolului XIV, este cea în care feudalitatea românească constituită anterior în forme incipiente, se consolidează definitiv, ceea ce duce la crearea primelor instrumente ale dominației sale social-politice, — statele feudale. Acest proces de peste două veacuri s-a înjghebat pe fondul voievodatelor și cnezatelor, care corespundeau stadiului atins de societatea de pe acest teritoriu al țării noastre în răstimpul la care ne referim. Concomitent apar elementele unei arte românești propriu-zise și care se dezvoltă într-un ritm susținut.

Stăpînirea feudală a vremii se face simțită în toate domeniile de activitate. Se ține o evidență strictă a tuturor localităților. Astfel, într-o listă de zeciuială papală, de pe timpul papei Ioan al XXII-lea (1332-1336), în registrele lui Raimund de Bonofato și Iacob a lui Berengariu, strîngătorii dijmelor din regatul Ungariei, Șemlacul apare sub denumirea de Mezewsomlyó. Tot în această cetate, regele maghiar Ludovic cel Mare, în anul 1366, își avea tabăra înaintea expediției antiotomane și tot de aici emite o diplomă de donație, referitoare la cetatea Jdioara.

Secolul XIV vine cu o notă nouă în nomenclatura localității. Ea este ridicată la rangul de „civitas Mezew Somlyó” (1343, 1370, 1389). În răstimpul secolelor XIV și XV, aici s-au ținut congregațiile nobiliare și tot aici a fost centrul administrativ al districtului Carașova. În 1378, s-a ținut aici o adunare a nobilimii județului Caraș, iar în 1409, același lucru îl face Pippo de Ozora. Rangul de cetate regească pe care-l avea Șemlacul în secolul XIV este atestat și de o scrisoare a regelui maghiar Sigismund, care la 26 august 1386 face apel către căpitanii cetății Lugoj și Șemlac ca să se alătore oastei împărătești, împotriva răsculaților, răsculații fiind croații, cărora li s-a alăturat un număr mare de români. Aceste ciocniri între înalta feudalitate și supuși sînt consecința evoluției

economice, care duse la formarea unei noi pătri sociale, meșteșugarii și negustorii, grupați în comunități de interese, breslele. În ceea ce privește circulația mărfurilor, negustorii aspirau la libertăți care să înfrângă frontierele politice, mai ales cele dinspre Țara Românească. Concomitent, circulația, schimbul de idei și de forme artistice dintre Banat, Țara Românească și Serbia ia un avânt tot mai mare, reflectat îndeosebi în artă și comerț. Conflictele dese dintre țărănimea aservită și diferitele categorii de exploatare fac vizibilă, din ce în ce mai mult, nemulțumirea care domnea în marea masă productivă. Frământările acestea complexe sînt reflectate în dezvoltarea vieții culturale ca și în creațiile artistice ale vremii.

Ofensivei desfășurate de regatul maghiar sub egida catolicismului i se opune o contraofensivă ortodoxă, dar nu a formelor pur bizantine, ci a celor trecute prin diferite filiere, îndeosebi filiera sîrbă, prin care va pătrunde și pe mai departe, în Banat, arta bizantină.

Pînă la 1454 Șemlacul rămîne proprietate regală, pomenită încă în 1437 ca „cives et hospites de Somlou maiori”. Contribuția adusă de marea masă a românilor bănățeni pentru apărarea granițelor în decursul veacurilor destul de tulburi este subliniată în diploma privilegială, emisă în 1457 de regele maghiar Ladislau al V-lea Postumul. Aici se enumeră toate strălucitele fapte de arme ale românilor și sînt elogiuate jertfele aduse de ei întru apărarea teritoriului. În această diplomă se accentuează că nu numai contemporanii, ci și strămoșii românilor din cele 8 districte românești privilegiate: Lugoj, Sebeș, Mehadia, Almăj, Carașova, Bîrzava, Comiat și Iladia, au adus contribuția lor de sacrificiu, lucru recunoscut de altfel și de regii maghiari anterior. Cu toată vitejia românilor de aici și cu toată intervenția regatului maghiar, cu greu se putea face față atacurilor turcilor, care, în special după moartea lui Ioan de Hunedoara, amenințau Banatul tot mai direct.

În secolul XVI, cetatea Șemlacului este pomenită din nou în notele de călătorie ale lui Nicolae Olahus (1536). Optsprezece ani mai tîrziu — 1552 — după căderea Timișoarei în mîinile turcilor, cade și Șemlacul. În timpul ocupației turcești, cetatea este distrusă. În apropierea cetății a rămas un mic sat care, în recensămîntul din 1690-1700, figurează sub denumirea de Semlyung, iar în 1717, într-o listă a Camerei, sub numele de Morava. Pe o hartă din 1723-1725, a contelui Mercy, apare sub numele de Schemluk, iar în a doua jumătate a secolului XVIII (1761), pe o hartă oficială, sub denumirea de Schwmlak. Abia în 1779 se atașează județului Timiș, iar la 1 august 1781, la licitația de la Viena, Ioan Ostoich cumpără fostele domenii regale Șemlacul Mare și Șemlacul Mic (Nagy és Kis Somlyó). La începutul secolului al XIX-lea, fiul lui Basil Ostoich, Gheorghe, a obținut stăpînirea Șemlacului Mic și Mare, primind pentru

ele, în anul 1802, de la Francisc I, titlul de nobil. Astăzi, satul are o populație exclusiv românească și este în plină înnoire, continuând o tradiție ce-și are obârșia în cele mai vechi timpuri.

În acest cadru de mari frământări social-politice s-a înjghebat și a dăinuit prin veacuri mănăstirea Săraca. Așezată pe malul pîriului Lunca, la marginea satului Șemlacul Mic, înconjurată de dealuri, ea a fost martora a peste șapte secole de urgisiri venite din partea stăpînilor străine, fie laice, fie clericale. Începuturile ei sînt extrem de controversate. Unii leagă ctitoria ei de secolul XV, punînd-o pe seama despotului sîrb, George Brancovici sau a urmașilor lui, argumentînd că în anul 1448, Ioan de Hunedoara, pierzînd lupta împotriva sultanului Murad și fiind făcut prizonier în cetatea Semendria de către despotul sîrb George Brancovici, plăti ca preț al răscumpărării libertății sale cîteva sate și cetăți, printre

Harta cu localizarea mănăstirii

care și cetatea Șemlac. Alte documente spun că ar fi construită în 1404. Se pare însă că este mult mai veche. După unele date, ar fi contruită în secolul XII—XIII, epocă în care s-au ridicat și alte mănăstiri din Banat: Horom, Cubin, Orșova, Singeorge, Hodoș, Cenad, Mesici, Zlatița,

Lipova, Isău, Vodița, Vărădia etc. Chiar și unii istoriografi maghiari, Szentklaray, de exemplu, vorbind despre înființarea mănăstirilor de pe acest teritoriu, afirmă că de veacuri a fost cunoscut aici creștinismul bizantin și că între numeroasele mănăstiri înființate sub arpadieni, figurează și cea de la Șumig (Săraca).

Pe la anul 1400, călugărul Fermengini, priorul franciscanilor din provincia care cuprindea Ungaria de sud, Serbia, Croația, Bosnia și Herțegovina, într-un raport pe care-l face mai marilor săi, se plînge de această mănăstire, numind-o „pepinieră de schismatici”. Rezultă de aici că din cele mai vechi timpuri mănăstirea a fost ortodoxă și românească și că la sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului XV era un focar serios de propagandă ortodoxă și rezistență contra propagării catolicismului. Fiind așezată pe un teritoriu de veșnice frământări politice, se pare că este distrusă în parte, în deceniul al doilea sau al treilea al secolului al XV-lea, pentru că în anul 1443, fiind ruinată, o rezidește călugărul Macarie, de la Tismana. Este de remarcat acest fapt, cu atît mai mult, cu cît presiunile care se fac asupra românilor să treacă la catolicism sînt din ce în ce mai mari. În acest scop vine în Ungaria călugărul catolic Ioan Capistrano, care în 6 ianuarie 1456 scria domnilor ardeleni îndemnîndu-i să ardă bisericile „schismaticilor” (românilor), iar pe preoțicare nu primesc botezul catolic să-i alunge. În jumătatea a doua a secolului XV, după moartea lui Ioan de Hunedoara (11 august 1456), mănăstirea este amintită scriptic, din nou, într-o circulară a episcopului Petru, de la mănăstirea Sf. Gheorghe din Caransebeș, care scria egumenilor din mănăstirile Vodița, Vărădia, Oravița, Srediștea, Săraca și Partoș și tuturor preoților din Țara Banatului „să rînduie slujbi pentru odihna sufletului viteazului voievod Ion de Hunead ... și să pomenească pră toți nobilii și chinejii din districturi și din margini, care or căzut la acea bătaie ...”. Reactivată, mănăstirea Săraca continuă să fie un centru de cultură religioasă și laică, avînd drept „Ctitor spiritual” Țara Românească, prin călugărul Macarie. În timpul mitropolitului Iosif al II-la cel Nou (1650—1656), este din nou amintită, cu ocazia unor vizite canonice făcute de mitropolitul Iosif la Partoș, Singeorge, Mesici, Vărădia, Srediștea, Săraca, Hodoș, Lipova, Isău etc.

Primele trei decenii ale secolului al XVIII-lea o găsesc din nou deteriorată, probabil în urma retragerii turcilor (1716), ceea ce face ca în anul 1730 să se restaureze, atît o parte a picturii cît și exteriorul. Restaurarea se face pe cheltuiala lui „Giuricico Lazarevici și fiii săi Nika și Jivan ...”, o familie de negustori bogați, venită din Grecia. Pe cel mai bătrîn din familie îl chema Lazăr, care a avut un fiu, Giuricico, după care se și trage familia. Cel mai cunoscut este Ștefan. Nicola și Jivan au suportat cheltuielile pentru restaurarea mănăstirii Săraca. Pisanina care se află în

naos, deasupra ușii, amintește de altfel: „Cu vrerea Tatălui cu sîrguința Fiului și lucrarea Sfîntului Duh a fost renovat și s-a semnat Sfîntul Lăcaș ce se numește Șemliung, în timpul împărăției marelui cezar Carol al șaselea și a prea sfințitului Domn episcop Maxim Nesterovici, cu truda smeritului egumen Simeon dar voi și noi ... ctitor Giurcico Lazarevici și fiii săi Nika și Jivan ... cu aceștia 1730”.

Ca să întărească cele scrise în pisania din naos, meșterii care au restaurat pictura au scris în altar: „Pomeniște Doamne scriitorii (adică zugravii) Andrei + Andrei fiul meu, Ioan, Kiriak leat 1730 (7238)”.

În prima jumătate a secolului XVIII, în incinta mănăstirii a funcționat o școală unde dascălii erau călugări. Se amintește de monahul Pahomie Mihailovici „grămătic”, de origine română, care pînă la călugărie (1744) a îndeplinit funcția de dascăl. Școala a fost înființată și susținută de cneazul din Fizeș, Nicolae Lucaci. La opt ani după restaurare (1738), mănăstirea primește daruri. Este vorba de 12 florini lăsați prin testament (22 februarie 1738) de către episcopul Maxim Nesterovici. În anul 1753 episcopul Ioan al Virșetului lasă se se copieze icoana „Sfinților Despoți Sirbi”, care mai tîrziu fu luată o dată cu copia și dusă la mănăstirea Cruședol (Serbia). Această dată apare pe inscripția copiei: „Icoana acelor sfinți și despoți sîrbești stăpînitori ai Sremului am găsit-o în vremea preapașnicilor și preasfințelor Maiestăți cezaro-crăiești romane, Francisc I și soției sale Maria Tereza, în mănăstirea ce se numește Șemliung, cu hramul Adormirea preasfintei născătoare de Dumnezeu, din eparhia Caransebeșului, Virșetului, Lugojului ... din Banatul Timișoarei, zugrăvită pe scîndură de lemn după regula cea veche ... De aceea am dat să se picteze una asemănătoare și în mănăstirea Cruședolului ... și să se trimită împreună cu vechea icoană găsită ... ceea ce mărturisesc cu smeritul episcop Ioan al Caransebeșului, Virșetului, Lugojului ... în anul de la mîntuirea noastră 1753 și s-a pictat în orașul Virșeț ... iconopiseț Nicolae Neșcov.”

Trei ani mai tîrziu (18 aprilie 1756) mănăstirea este din nou pomenită cu ocazia sfințirii antimisului de către episcopul Ioan Georgevici (1749—1769) al Caransebeșului și Virșetului. În tot acest timp situația materială a mănăstirii era bună, avînd călugări și avere apreciabilă. Dar, prin „părinteasca oblăduire a curții cezaro-crăiești”, pe la 1768, se dă un ordin prin care numai acele mănăstiri vor mai putea exista care dovedesc un venit anual de 4000 de florini, sumă foarte mare și greu de realizat pentru acele timpuri. Pentru a se proceda în consecință, se cere un tabel al tuturor mănăstirilor, ceea ce se face în anul 1771 și în anul 1775.

Documentul din 1771 zice: „Mănăstirea Șemliung este zidită din material bun, cu temelie de piatră, avînd boltă de cărămidă ... Gardul mănăstirii este din cărămidă, iar înlăuntrul lui se găsește la sud o chilie în care sînt două camere, avînd o cameră de lemn, iar din jos de aceasta

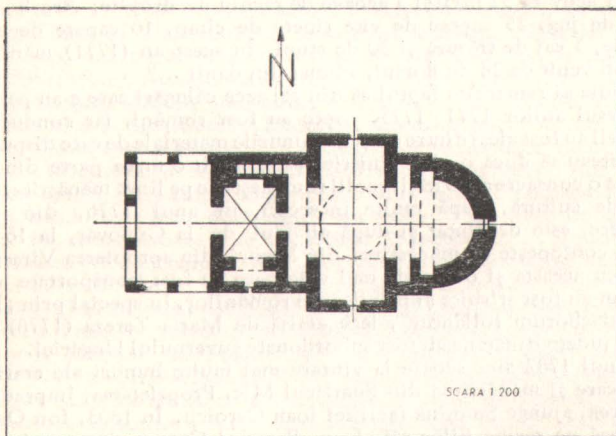
o pivniță cu zid de piatră, iar podul din scîndură. O chilie în formă de "șuc", cu ziduri de cărămidă și pod de scînduri, are două camere. În partea de nord a mănăstirii este trapezăria, cămara, din zid de piatră și pod de scîndură ... Cămara pentru făină, pentru varză și o altă cămară mică zidită din cărămidă. Crama de vin și crama de țuică, din lemn. Fîntîna zidită din piatră. Un hambar de grîu, o șură de grîu, o șură de ovăz și un hambar pentru porumb. Proprietatea acestei mănăstiri se compune din pămînt arabil, finaț, crînguri, podgorii și pruniș, pe o distanță de trei sferturi de ceas și tot atît de lată. Pe acest teritoriu este satul Pîrneavorat (?) cu 15 case ... iar locuitorii lui lucrează pentru mănăstire o zi pe săptămînă ... Ca imobile mănăstirea are 3 podgorii pe teritoriul mănăstirii, mari de circa 30 sape; o podgorie la mănăstirea Srediștea de circa 5 sape; 800 de pruni pe teritoriul mănăstirii; o moară de apă pe teritoriul mănăstirii, care lucrează cînd plouă. Averea mobilă: 60 merți de grîu de pe teritoriul său, 60 merți de porumb, 70 acoave de vin (1 acov = 52 litri) și 5 acoave de rachiu de drojdie. Are 8 capete de boi de jug, 25 capete de vite tinere de cîmp, 10 capete de cai de herghelie, 3 cai de trăsură și 30 de stupi. În acest an (1771) mănăstirea a avut un venit de 24 de florini, adunat din danii ..."

Trebuie să remarcăm faptul că din cei zece călugări care s-au perindat în decursul anilor 1771 - 1775, șapte au fost români, iar conducătorii mănăstirii au fost aleși dintre aceștia. Bunurile materiale de care dispuneau, le permiteau să ducă o viață liniștită, astfel încît o mare parte din timp puteau să o consacre activității școlii românești de pe lângă mănăstire. Acest centru de cultură, după multe încercări, în anul 1776, din ordin împărațesc, este desființat și după sinodul de la Carlovăț, la 16 iunie 1778, se contopește cu mănăstirea din Mesici, din apropierea Virșetului. O dată cu aceasta și obiectele mai valoroase au fost transportate acolo. Tot acum au fost știrbite și privilegiile românilor, în special prin „Privilegia Valachorum tollantur“, lege emisă de Maria Tereza (1778), cînd cele trei județe bănățene au fost subordonate guvernului Ungariei.

În anul 1782 sînt scoase la vînzare mai multe bunuri ale erariului, printre care și mănăstirea din Șemlacul Mic. Proprietatea, împreună cu mănăstirea, ajunge pe mina familiei Ioan Ostoich. În 1803, Ion Ostoich exoperează pe seama fiilor săi, Ioan, Petru și George, împroprietărirea în Șemlac cu 1800 stînjeni pătrați, un zid, chilii și pădure, intrînd și mănăstirea. De fapt George a obținut stăpînirea Șemlacului Mic și Mare, pentru care a primit în 1802, de la Francisc I, titlul de nobil al acestei proprietăți. La 27 iunie 1838, frații Ostoich încheie o convenție, stipulînd ca mănăstirea să servească drept criptă de familie. Nemaiervind ca biserică și despuiată de toate bunurile materiale, întreaga așezare a fost botezată „Săraca“.

Abia în secolul XX, în 1934, mănăstirea este răscumpărată din mîna unui proprietar laic, Sigismund Ostoich, cu suma de 150 000 lei și s-a transcris ca proprietate a eparhiei Caransebeșului. Preluarea mănăstirii a fost făcută în ziua de 28 octombrie 1934.

Biserica este zidită din amestec de piatră cu cărămidă, legate cu mortar și este acoperită cu șindrila „coada rînducicii”. Altarul este o absidă semicirculară, în grosimea zidului se află diaconiconul (veșmîntar) și proscomidierul (prothesis). Semicalota se continuă cu boltă cilindrică, mai ridicată cu circa 20 cm. În fața altarului se mai găsesc două nișe. Acestea se pare au fost cîndva în altar, dar datorită schimbării iconostasului au rămas în naos. Presupunem această schimbare deoarece locul solium-ului fiind prea îngustă împiedica anumite mișcări liturgice. Atît la proscomidier și diaconicon cît și la cele două nișe din fața altarului, partea

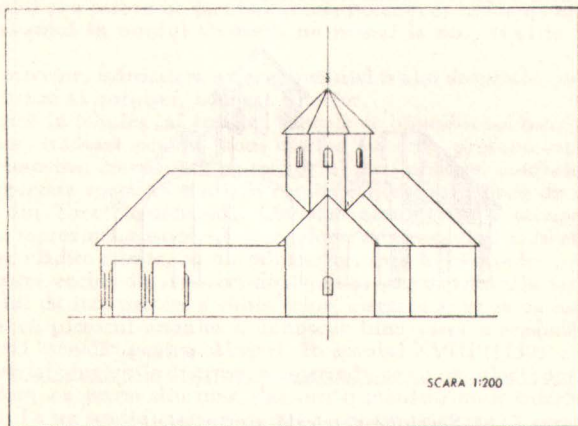

Planul mănăstirii

superioară se termină cu o boltă cilindrică. Naosul prezintă două abside laterale, dreptunghiulare, boltite cilindric. Pe careul central se găsește cupola, cu un tambur foarte înalt, rotund în interior, iar în exterior octogonal, formînd împreună cu cupola o turlă. Tamburul se sprijină pe

pandativi care transmit greutatea la patru arcuri, sprijinite de patru „proeminente” (rezalituri sau pilaștri) ale zidului. Ultimele două, din partea vestică, formează încă două nișe, ceva mai mari, boltite și ele cilindric. Pronaosul, de formă dreptunghiulară, are dimensiuni destul de mici și este de asemenea boltit cilindric, iar cele patru „rezalituri” ale zidului despart patru nișe foarte mici. Există și un pridvor, adăugat în secolul XIX. Se poate presupune că această construcție, ciudată în felul ei, este opera unui meșter, sau unor meșteri destul de pricepuți, deoarece pentru a anihila forțele de împingere ale cupolei, zidurile au fost clădite nu vertical, ci înclinate puțin către interior. Același lucru se observă și la altar, pentru anihilarea împingerii provocate de semicalotă. Biserica are patru ferestre înalte, care la origine au fost înguste, dar acum sînt ceva mai largi, iar turla are opt ferestre proporționate, lungi și înguste. În naos, în ultima nișă, dinspre nord, s-a găsit și s-a redeschis, cu puțin

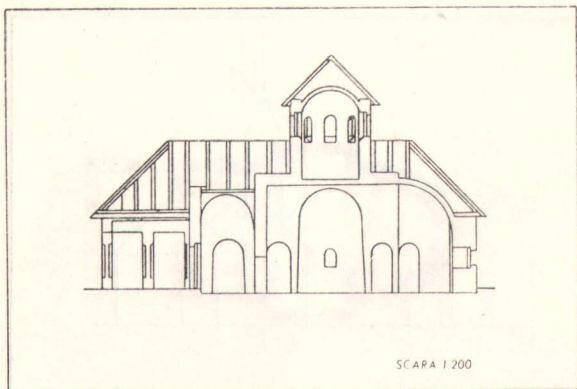

Schița exteriorului mănăstirii

timp în urmă, scara care duce spre pod, formată din trepte de cărămidă. Aceasta ne face să presupunem că mănăstirea servea și ca loc de refugiu mai ales dacă ne gândim și la grosimea destul de impresionantă a zidurilor (cca 70 cm).

Trebuie să remarcăm, un fapt: dimensiunile jumătății nordice sînt mai mari decît dimensiunile jumătății sudice, mergînd pînă la diferențe de 20 cm. Lungimea totală a mănăstirii este de 19,74 m.

Coriolan Petranu amintește arhitectura acestei mănăstiri ca făcînd parte din prima fază a feudalismului dezvoltat, adică pe la mijlocul secolului XIV, spre mijlocul secolului XV. Tot în această perioadă este plasată și de prof. dr. Vătășianu Virgil. Aceste lucruri vin să confirme refacerea mănăstirii în secolul XV. Cit privește cele patru „rezalituri” de zid din naos, considerăm că au fost făcute pentru a neutraliza împingerile bolților cilindrice și a cupolei montate pe tambur, bolțile fiind împinse spre interior, „rezaliturile” (pilaștri) și nișele din flancuri acționează ca un sistem de contraforturi interne, caracteristice arhitecturii bizantine. În acest caz, meșterul sau meșterii au cunoscut rezolvarea bolților din naosul bisericii Vodița II.

Secțiune verticală a mănăstirii

Planul este în formă de cruce greacă, simplă, făcînd abstracție de pridvorul adăugat ulterior. Acest tip de plan, de origine athonită, predomină din nou în cursul veacului al XIV-lea, datorită reluării relațiilor cu Bizanțul, în vecinătatea Macedoniei.

Caracteristic pentru planul mănăstirii Săraca sînt cele două lărgiri dreptunghiulare ale navei. S-ar putea presupune că acest tip de construcție

ecleziastică are la obârșie pe cel al bisericii din vremea lui Seneslau (1240) de la Curtea de Argeș, descoperit recent, un tip de cruce greacă simplă, cu absidele laterale dreptunghiulare, dar confirmarea acestei ipoteze nu o pot aduce decît cercetările ulterioare. Aceleași lărgiri dreptunghiulare ale navei le găsim la planul vechi (sec. XV) al bisericii din Lipova (Arad), plan descoperit în 1928, cînd au fost ridicate dalele de piatră ale pavimentului, observîndu-se astfel fundațiile vechii clădiri. Aceleași abside dreptunghiulare le găsim și la biserica din Crușovăț, din sec. XVIII (Caraș-Severin), la biserica de lemn din Berini (sec. XVII) din Timiș, la biserica din Covășinț-Arad (mărită în sec. XVIII) etc. Este de remarcat de asemenea faptul că planul general al mănăstirii Săraca se aseamănă foarte mult cu cel al bisericii din Brădet-Argeș (sec. XV), atît doar că la Brădet, lărgirile navei sînt semicirculare.

Aceste analogii confirmă încă o dată continuarea, de altfel firească, a unor variante de arhitectură ecleziastică, subliniind încă o dată prestigiul Bizanțului și a celorlalte țări balcanice, precum și influența exercitată de arta balcanică în nordul Dunării, nu numai la noi, ci și în Polonia și Rusia.

În exterior, mănăstirea nu prezintă nici o altă decorație, în afară unui profil baroc al cornișei, adăugat ulterior.

Pictată în tehnica „al fresco”, scenele ce împodobesc întregul cîmp al pereților, trădează penelul unui distins maestru, profund cunoscător al artei bizantine, cristalizată pe teritoriul țării noastre, conferindu-le însă o interpretare specifică tradiției românești, apropiindu-se de minunatele fresce din Țara Românească. Unitatea armonioasă a compozițiilor și frizelor reprezintă mișcare și destindere, arbitrar, viață și libertate. Figurile sînt clădite ritmic, cu un calm sever, care le pătrunde.

Pictura veche, în „fresco” din cîlți și var datează din secolul XVI. Din felul de interpretare a subiectelor, alegerea și așezarea lor, se poate deduce că pictorul anonim a cunoscut bine viața monahală, lăsînd o adevărată „școală” pentru călugări. În secolul XVIII (1730), s-au renovat doar parțial porțiunile distruse, acoperindu-se cu un „glet” subțire de gips, peste care s-a lucrat din nou, dar într-o manieră mult inferioară vechii picturi. La un studiu mai amănunțit s-a putut constata că această „restaurare” a fost făcută doar la friza sfinților din henicicula altarului, a sfinților militari, a apostolilor și a sfinților din medalioane, din absidele naosului și din naos, a frizelor ornamentale geometrice și florale din toată biserica, cît și la tabloul votiv. În toate aceste părți, sub actuala tencuială, se poate distinge destul de clar nu numai vechea tencuială, ci și vechea pictură, care răzbate de sub poșghița subțire a gipsului.

Trebuie remarcat faptul că cei ce au renovat pictura, în 1730, au intervenit numai la ornamentația hainelor, au completat spațiul dintre

medalioane cu motive florale, au creat frize liniare și geometrice, vădind influența „școlii brîncovenești”, lăsînd intacte capetele sfinților, care, prin eleganța și subtila lor rezolvare, aduc o notă puțin discordantă cu rezolvarea grafică a îmbrăcăminții și ornamentelor. Unitatea se datorește probabil cu bună știință, ori întîmplător, distribuirii proporționate și echilibrate a noii zugrăveli decorative, pentru că, distribuția tablourilor se acomodează perfect formelor și suprafețelor interioare, care sînt destul de variate. Sfinții din scenele și frizele de jos sînt în mărime aproape naturală, ceea ce dă o notă de monumentalitate și echilibru, susținînd cu ușurință registrele superioare.

Altarul, deși mic, cuprinde scene impresionante prin dinamismul compozițional și paleta coloristică, grupate în jurul subiectului liturgic. Tabloul dominant, care cuprinde toată semicalota absidei altarului, este „Maica Domnului cu pruncul în brațe”, tronînd între arhanghelul Mihail și arhanghelul Gavriil și avînd alături pe sfinții Cosma și Ioan Damaschin. Fondul albastru ultramarin al compoziției este întrerupt de o gamă frumoasă de roșu, care pleacă de la maphorionul Maicii Domnului la mantiiile arhanghelilor și sfinților. Culorile pale, de verde și violet, de la tunici și mantii, cu gulere și margini brodate, întregesc armonia acestui ansamblu. Rezolvarea figurilor trece dincolo de canoanele bizantine și se apropie de o înțelegere mai laică a sufletului, dînd o înfățișare blîndă și plină de demnitate Maicii Domnului, de timpurie maturitate Pruncului Iisus, de supunere arhanghelilor și de cinstire a sfinților. Deasupra tuturor, într-un nimb de nori, binecuvîntînd cu dreapta, iar în stînga ținînd globul, se află „Cel vechi de zile”, Domnul Savaot.

Sub această scenă, friza „Împărtășirea apostolilor”, aduce pentru Banat o notă nouă, ba chiar ciudată, pentru că această temă iconografică este rar întîlnită în bisericile de pe acest teritoriu. Friza se împarte în două părți: de-o parte șase apostoli, de cealaltă parte, alți șase, mergînd într-o compoziție pe linie crescîndă, ceea ce aduce un echilibru foarte bine gîndit fondului arhitectural și face o linie paralelă cu partea superioară a tabloului. În mijloc, sub un baldachin (ciborium), pe colonete, se află prestolul pe care este deschisă o carte. De o parte și alta Hristos, în două ipostaze, în haine de arhieru, împărtășește apostolii. De fiecare parte, între al cincilea și al șaselea apostol, friza este întreruptă de proscomidier și diaconicon, deasupra cărora este un fundal arhitectural, amintind pictura bizantin-paleologică. Trebuie să remarcăm faptul că această scenă are unele analogii în Muntenia. În acest caz poate fi reținut ca reper mai îndepărtat ansamblul pictural de la Argeș (secolul XIV) — biserica Sf. Nicolae Domnesc, unde Iisus apare în odăjdii arhieresti, ca la biserica de schit din Stănești (secolul XVI), iar Iuda este cu fața întoarsă, ca la bolnița Coziei (secolul XVI). Este de remarcat că la bolnița Coziei apare

pentru prima oară acest detaliu iconografic, ce se va generaliza în pictura Țării Românești. Zugravul anonim de aici a cunoscut cu siguranță Țara Românească, fiindcă există o asemănare destul de mare în compoziție și atitudini. Ba mai mult, intitularea compoziției, deși cu litere cirilice, este cea atonită: „metadosis“ = darea pîinii, „metalitis“ = darea vinului. Acestui tablou i s-a dat o atenție deosebită, atît în distribuirea spațiului, în proporții, execuție, cît și în colorit. Culorile sînt estompate și liniștitoare. Nuanțele de roșu „patinat“ alternează cu nuanțe de verde și galben pal și de albastru ca seninul cerului, formînd o unitate și un echilibru de înaltă factură, puse în evidență și de fondul neutru de gri. Există individualizare și o trăire interioară a fiecărui apostol, ceea ce dă frizei un efect deosebit.

În ultimul registru, pe hemiciclul altarului, sînt zugrăviți ierarhii, trei de o parte și trei de alta: în stînga Sf. Nicolae, Sf. Grigore Bogoslov, Sf. Ioan Zlataust, iar în dreapta, Sf. Vasile cel Mare și încă doi sfinți a căror nume nu se poate citi. Sfinții au o mărime naturală (1,70 m) cu o rezolvare frumoasă a fețelor, fiecare ținînd în mină un filacter, afară de Sf. Nicolae, care ține o carte. În filactere sînt scrise texte în limba slavonă. Coloritul este sobru ca și fundalul, de un albastru închis, înspre negru, susținut de fondul „pămîntului“, roșu, care imită marmora.

Ca și în absida altarului, scaunele din naos sînt frumos distribuite, existînd un echilibru compozițional și coloristic care duce la unitate. Plecînd de la cupolă, pe a cărei calotă este zugrăvit „Pantocratorul“ — acum destul de deteriorat — o primă friză decorativă o formează „Cetele îngerești“ (ingeri, serafimi, heruvimi și tronuri). Serafimii, cu șase aripi, țin în mîini ripide (flabella) cu textul pe placa de sus: „Aghios“ = sînt. Sînt două grupuri de serafimi și cîte trei tronuri în chip de cercuri roșii, înaripate. Tot aici se mai remarcă, între ferestre, friza „proorocilor“, redată cu multă expresivitate, într-o atitudine de mișcare și dinamism.

Pe pandativi, în „unghiurile“ bolților, sînt cei patru evangheliști. Fiecare tablou este o bogată compoziție, cu fonduri arhitectonice interesante, ce dau o notă de monumentalitate și echilibru. Pe bolțile absidelor laterale se află cîte două compoziții, despărțindu-se printr-un chenar decorativ de triunghiuri, motivul repetîndu-se în toată biserica. La baza lor, pe cei trei pereți, este o friză de medalioane cu sfinți intercalată cu o ornamentică de vrejuri ondulate, cu flori și frunze, pictate în secolul XVIII și avînd o certă influență brîncovenească. Pe cele două lunete ale arcurilor din absidele laterale sînt zugrăvite compozițiile „Nașterea Domnului“ — pe absida din nord și „Intrarea în Ierusalim“ — pe absida din sud. La ambele compoziții se poate observa strădania zugravului în a reda portul poporului nostru, îmbrăcîndu-și unele personaje (ciobanul, copiii) cu haine și ornamente specific românești. Această frumoasă legătură

între erminie și tradiție face ca scenele ce împodobesc întregul câmp al pereților să fie o adevărată carte cu „iz arhaic“, ca și Cazania lui Popa Urs din Cotiglet (Bihor), al cărui text zice despre Nașterea Domnului: „...Iară dacă vine vremea... Maria nu putu rămânea în casă de vreava oaminilor și ea airea nu avu unde merge... Atunci merse Iosif și cu jupineasa lu Crăciun în grajd la Maria și aflară născut coconul...“

Friza sfinților militari din absidele naosului ne reține atenția printr-o portretistică deosebită, o individualizare a fiecăruia și monumentalitate. Sînt în mărime aproape naturală, tineri, frumoși la chip, cu priviri hotărîte și atitudini pline de demnitate. Toată friza este o frumoasă desfășurare de ornamentală și coloristică, de mișcare și dinamism. Atît la Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, Sf. Mercurie ori Iacob Persul, costumele au linie bizantină, detașîndu-se de pe fundalul închis, aproape negru. Excelează printr-o mișcare studiată și prin echilibru.

În absida sudică, pe peretele dinspre altar, se află scena „Deisis“. Iisus pe tron în haine împărătești, binecuvîntează cu dreapta; în picioare, la dreapta tronului, Maica Domnului într-o atitudine rugătoare, iar la stînga — Sf. Ioan Botezătorul. Această scenă ocupă toată partea de jos a peretelui, formînd un tot armonios compozițional și coloristic. De altfel, Deisis este numai o parte din marea pictură a „Judecării de apoi“. Pe fața dinspre naos a „stîlpilor“ sînt zugrăviți cuvioși stîlpnici, la sud „Simion Stîlplnicul“, iar la nord „Daniil Stîlplnicul“. Compozițiile se continuă pe bolta dintre „colțurile zidurilor“ vestice ale absidelor și peretele ce desparte naosul de pronaos. Spre nord, găsim „Schimbarea la față“, care este de altfel și hramul bisericii, iar spre sud, „Punerea în mormînt“, două compoziții bogate, cu caracter decorativ, prezentînd însă mai mult un caracter istoric sau liturgic.

Pe peretele vestic al naosului se disting patru compoziții: sus — „Răstignirea“, care are și aici un rol central, redată cu multă expresivitate și avînd o paletă coloristică liniștitoare; dedesubt, „Adormirea Maicii Domnului“, cu deosebit efect decorativ, portretistica personajelor interesant rezolvată, vîdînd aceeași preocupare de individualizare, care dă personajelor o trăire a momentului respectiv; partea nordică a peretelui este dominată de „Împărații Constantin și Elena,“ îmbrăcați în costume bizantine, cu falduri largi, brocart cu tivitură pe margini; pe partea sudică a peretelui se află tabloul votiv al ctitorilor (cei din 1730, care au restaurat mănăstirea), acoperind o suprafață mare de 2,20/2,00 m, iar figurile bărbaților avînd o înălțime de 1,80 m. Ctitorii sînt îmbrăcați în costum de epocă. Primul — de la dreapta [spre stînga] — este Giuricico Lazarevici. Are o mantie de culoare roșu închis tivită cu blană, o haină pînă deasupra genunchilor de un albastru cenușiu și pantaloni strînși pe picior. Pe cap poartă o căciulă roșcată, rotundă. Mîna stîngă o ține la

chimir, iar dreapta o pune protector pe umărul unui băiat îmbrăcat la fel. În dreptul copilului scrie: „Jivan sin Giuricico“ (Jivan fiul lui Giuricico). Urmează o femeie, îmbrăcată într-o blană lungă, sub care se vede o rochie de culoare vișinie, probabil soția, dar numele nu se poate descifra. Din nou urmează un bărbat îmbrăcat la fel ca primul, având haina verde și tivitură ornamentată în interiorul mantiei. Ține și el mâna stângă la chimir, iar dreapta pe capul unei fetițe, îmbrăcată cu o blană lungă, de culoare ocru și rochie verde, brodată. Lângă ea se mai poate distinge „A(na?)sin Nicoli“ (Ana, fiica lui Nicola). Ultima figură este o femeie îmbrăcată cu o blană de roșu închis, cu tivitură de culoare verde și rochia de un roșu cald. Scrisul nu se mai poate distinge. Interesant e faptul că din tablou lipsește motivul închinării bisericii, ceea ce justifică părerea că Giuricico Lazarevici nu este ctitor de fondare, ci a plătit numai banii pentru restaurarea ei, cum de altfel glăsuiește și pisană. Din punct de vedere al execuției portretistice lucrarea este de slabă calitate, neridicându-se la nivelul portretelor sfinților, executate de anonimul zugrav din veacul al XVI-lea. Ținem să menționăm că analizând în mod special acest tablou am văzut că dedesubtul stratului subțire de glet, pe care au fost pictați „ctitorii“, răzbate vechea pictură — nu se distinge ce anume —, se văd suprafețe de alte culori și o bandă îngustă, gălbuie. Se mai poate aminti că în nișa de sud, lângă tabloul votiv, se află pictat egumenul mănăstirii, Simeon, care este trecut și în pisană de deasupra ușii din naos.

Pronaosul este închinat Maicii Domnului și vieții pustnicești. Bolta lui este dominată de medalionul „Maica Domnului a încarnării“ (sau Ovanta din Blachernes), cu brațele ridicate, având în poală pe pruncul Iisus care binecuvîntează. Pe marginile medalionului, de jur împrejur, se află o inscripție în limba slavonă veche. Cercul este străjuit de patru îngeri, care poartă în mână monograma lui Iisus. Atît Maica Domnului cît și Iisus au o privire vie, iar fețele radiază blîndețe și seninătate. Deasupra ușii spre naos, în lunetă, este scena „Nașterii Maicii Domnului“. Pe un fond arhitectonic fantezist, amintind pictura bizantin-paleologă, se reliefează figurile svelte ale femeilor care ascultă pe Sf. Ana, ridicată pe patul de lehză. Ioachim stă în pragul ușii, mirat, cu mâinile încrucișate. Tabloul este expresiv și realizat cu multă înțelegere. Pe peretele vestic se află „Preamărirea Fecioarei“, reprezentată în mandorlă de lumină și înconjurată de îngeri, stînd în picioare, cu Iisus în brațe. Tabloul este mic, dar cu execuție clară și îngrijită. Suprafețele celelalte de pe arcuri și pereți sînt împodobite cu figuri de sînte și sfinți, cuvioși pustnici și stilpnici. Se poate remarca că ușa de la intrare a fost mărită ulterior, deoarece figurile din jurul ei sînt în parte tăiate. Asupra unora din pozițiile care împodobesc pronaosul s-a intervenit cu retușări, care în loc să ajute, aduc o notă inestetică lucrării.

În nișa sudică a pronaosului există două fride: în frida estică se află zugrăvită o cruce cu trei brațe, avînd la piciorul ei „Căpățîna lui Adam”. De-o parte și de alta a ei sînt patru rînduri de cîte trei litere, scrise cu roșu. În partea stîngă: H.T.V. și N. pe dreapta: K.P.L. și B., iar mai jos, în partea stîngă, o singură literă T. De-o parte și de alta sînt literele G și A (glava Adami) = Căpățîna lui Adam. Nu cunoaștem deocamdată însemnătatea acestui „joc” de litere, care, la prima vedere, par doar decorative.

Ornamentele întregii biserici, executate o dată cu restaurarea din 1730, se pot împărți în două: 1. ornamente florale, cu stilizări a frunzelor de acant și a viței de vie, care se încolăcesc în arcuri; 2. ornamente geometrice, cu jocuri de triunghiuri cu baza în sus și în jos. Raportate la execuția deosebită a vechii picturi, ele sînt de un slab nivel artistic și fără prea multă fantezie. Se poate însă afirma că aceste ornamente sînt create sub o vădită influență a „școlii brîncovenești”.

Surprinzător, pentru Banat, rămîne faptul că fațada de la intrarea mănăstirii este și ea pictată. A fost cîndva o compoziție impresionantă a „Judecății de apoi” din care, în unele locuri se mai poate distinge frumusețea compozițională și coloristică. A fost, pentru că în secolul XIX, acoperindu-se cu un strat de mortar, fresca a fost lovită din loc în loc. Aceeași temă a „Judecății de apoi” o găsim — în fragmente — și la biserica ortodoxă română din Lipova, deasupra ușii de la intrare, cît și la mănăstirea Crusedol (R.S.F. Iugoslavia), pictate la fel ca și Săraca, pe fațada de la intrare, mănăstire care a primit danii și ajutor de la Neagoe Basarab din Țara Românească.

Întreaga pictură este îmbrăcată discret în forme expresive și clare și dă o sobrietate remarcabilă. Nimic nu este strident, nu sînt alaiuri interminabile, nici etalări de haine scumpe ca în pictura apuseană, totul este simplu, echilibrat, înțelegîndu-se „rostul decorativ și muzical al artei bizantine”.

Dintre icoanele existente astăzi la mănăstirea Săraca, trei sînt care merită să fie menționate: „Maica Domnului cu Isus în brațe”, pictură pe lemn, în ulei, cu dimensiunile de 102/68,5 cm; „Hristos Pantocrator”, pictură pe lemn, în ulei, cu dimensiunile 102/69 cm. Ambele provin din penelul aceluiași pictor, avînd o certă influență apuseană. Prin analogie cu altele, acestea se încadrează în „școala de pictură a ierodiaconului Vasile de la Srediște”. Ambele lucrări au sub fondul actual urmele altei picturi anterioare. Nici una nu este semnată, doar la „Hristos Pantocrator”, pe cartea ce o ține în mînă, jos, în dreapta, se mai poate citi, scris cu litere chirilice: „ISAU” (actualul Bezdin) și anul din care se distinge 175 (0), sau 175 (2), ultima cifră fiind foarte ștearsă; „Hristos înconjurat de cei doisprezece apostoli”, care formează un cadru. Jos

are următorul text: „Aceasta sfința iconă au fecut cu trud(ă) și cu cheltuiala lui S(i)mi(on) (Ț)aran și Nicolae Țaran ... s ... în Țaran luna lui Au(gust) ... o ... în anul 1829 Teodor Svilengaie ... m(aistor), m(oler) — din Fab(ri)k“ — Fabric Timișoara. Această lucrare are un stil de tranziție de la bizantin la apusean și prezintă multă nesiguranță în execuție.

Dintre cărțile cele mai interesante existente astăzi la „Săraca“, se pot aminti: „Gramatica teologhicească“ scoasă în limba moldovenească ... întâi tipărită în timpul lui Alexandru Ioan Kalimah Voievod, cu cheltuiala arhiepiscopului și mitropolitului Iacov al Moldovei, Iași 1795, iunie 6, de Gherasim ierodiacon și Pavel Petrov tipografi; „Karte ce să numește împărțire de griu“ al Sf. Ioan Gură de Aur, tălmăcită din limba elinească de arhiepiscopul și mitropolitul a toată Ungrovlahia Kir Grigore, Buzeu (Buzău), 1833, iulie, de Gherontie ieromonah tipograful din Sf. monastire Neamțul (Neamț); „Învățăture creșinești“ (creștinești), folositoare de suflet, ediția a III-a, tipărită sub Alexandru Ioan I, sub episcopul Kesarie, la Neamțu în 1861, dekembrie 20; „Oktoih“ în zilele înălțimii sale Alexandru Ioan I, domnitorul Principatelor Unite, cu binecuvântarea episcopului Rîmnicului și Noului Severin, D. D. Kallinic, Rîmnicu Vilcii, 1865.

Se mai poate pomeni de vechiul iconostas, găsit în podul mănăstirii, din care a mai rămas crucea — destul de mare — și o parte din suprafața pe care au fost pictați apostolii. Vechiul iconostas a fost sculptat cu o bogată ornamentație de rozete și ove, care se încadrează în forme de motive populare românești, remarcându-se bogata și originala fantezie a meșterului. Actualul iconostas este opera mai recentă (secolul XX) a sculptorului Ștefan Gajo din Timișoara, iar pictura îi aparține profesorului Anastasie Demian.

Astăzi, mănăstirea Săraca, declarată monument de artă, restaurată, rămîne pe mai departe obiectul unor viitoare studii de istorie și artă, pentru că avem convingerea că se vor găsi încă multe lucruri de spus despre ea. Cartea de față, fiind doar o premiză a concluziilor viitoare, se mulțumește în a sublinia o parte din cultura feudală de pe teritoriul Banatului, cultură ce are rădăcini adînci în trecutul neamului nostru, trecut de cărturărie și artă.

Mănăstirea Săraca stă mărturie, azi, pentru vremurile care au trecut și va rămîne, pentru generații, modestul muzeu spiritual al tradiției românești.

SCURTĂ BIBLIOGRAFIE

- Anuarul Institutului de Istorie Națională, vol. III, Cluj, 1926 (Dinulescu Constantin C.,
Contribuție la vechimea creștinismului în Dacia. Din istoria religioasă a gepizilor)
Borovszky S., *Temesvarmegye története*, Budapesta, 1913
Dr. Cotoșman Gh., *Mitropolia Banatului an VI*, nr. 1-3 și 7-9, 1956
Dr. Cotoșman Gh., *Mitropolia Banatului an XVII*, nr. 4-6, 1967
Daicoviciu C., Pascu Șt., Cheresteșiu V., Morariu T., *Din Istoria
Transilvaniei*, Ed. Academiei, București
Hürmuzaky, *Documente*, vol. I, nr. XXX
Istoria Artelor Plastice din România, Ed. Meridiane, București, 1968
Istoria Bisericii Române, vol. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București,
1957
Dr. Lupaș I., *Istoria Bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918
Metes Șt., *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936
Dr. Petranu C., *L'art roumain de Transylvanie*, I, București, 1938
Popa A., *Mănăstirea Săraca*, Timișoara, 1943
Dr. Vătășianu V., *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, Ed. Academiei, Bucu-
rești, 1959
Dr. Vlăduceanu V., *Mănăstiri bănățene*, Timișoara, 1947

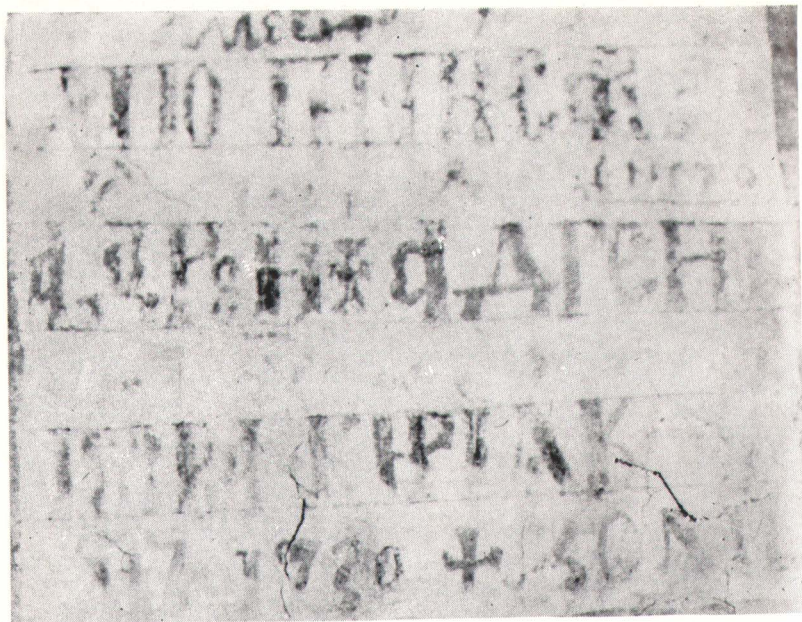
Mănăstirea, înainte de restaurare (1930)

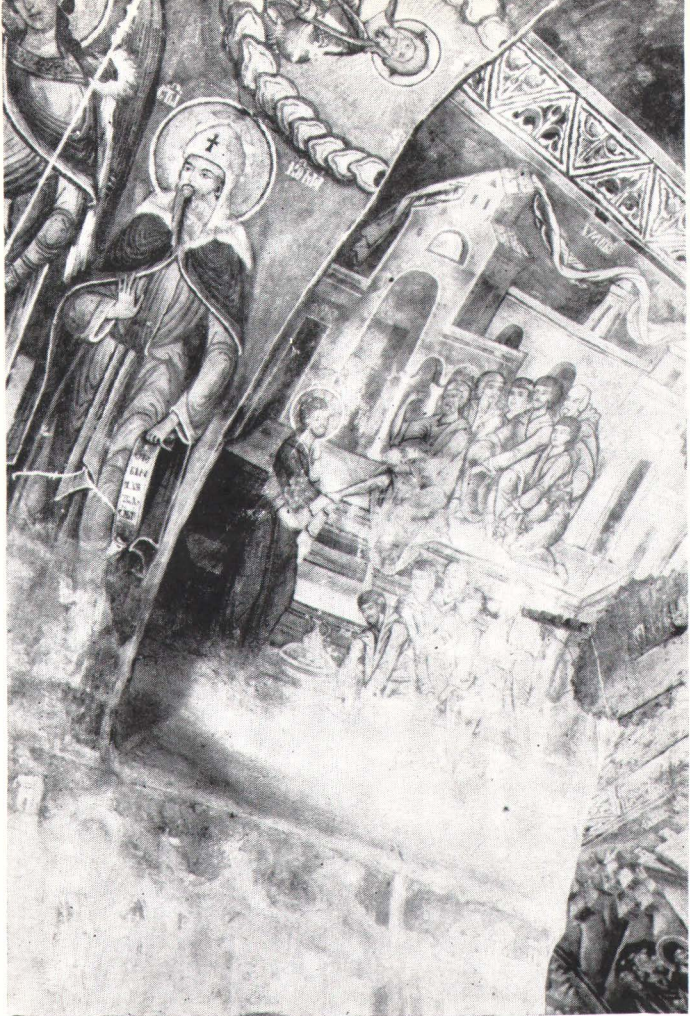
Mănăstirea, după restaurare

Tabloul votiv (naos)

Pisania din altar

Semicalota altarului și bolta cilindrică din fața ei (sud)

Semicalota altarului și o parte din scena „Împărțășirea aposto-
lilor“ (sud)

Semicalota altarului și o parte din scena „Împărtășirea apostolilor” (nord)

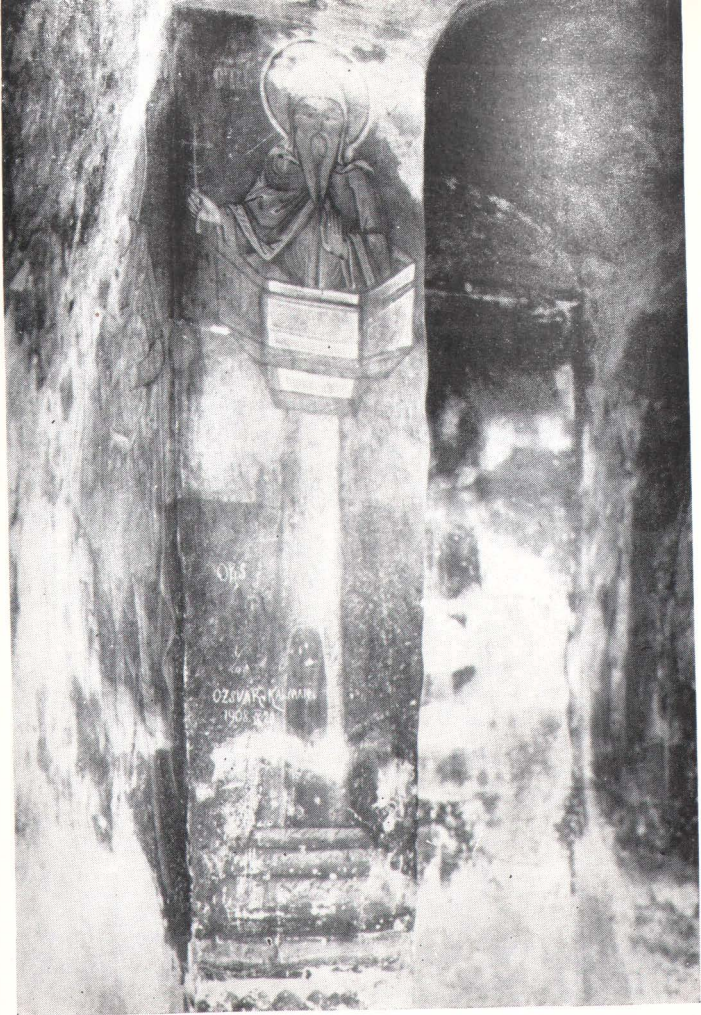
Fecioara cu pruncul, pe tron (semicalota altarului)

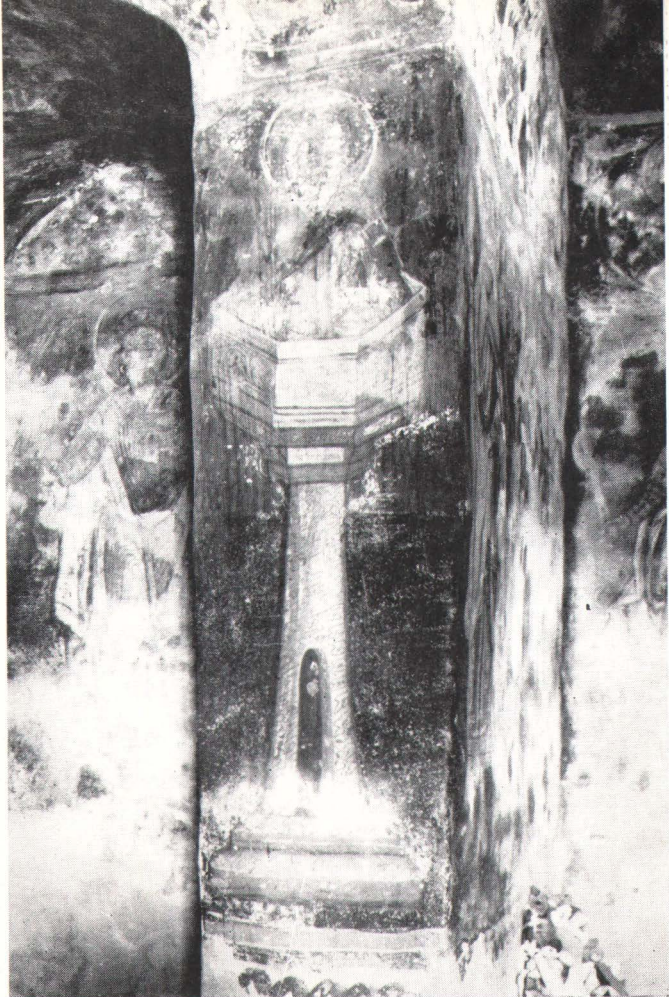
Pisania din naos

Peretele vestic (naos)

Cuvios stîlptic (naos)

Cuvios stîlpnic Simion (naos)

Împărații Constantin și Elena (naos, peretele vestic)

Absida de sud (naos)

Sf. Mare mucenic Gheorghe

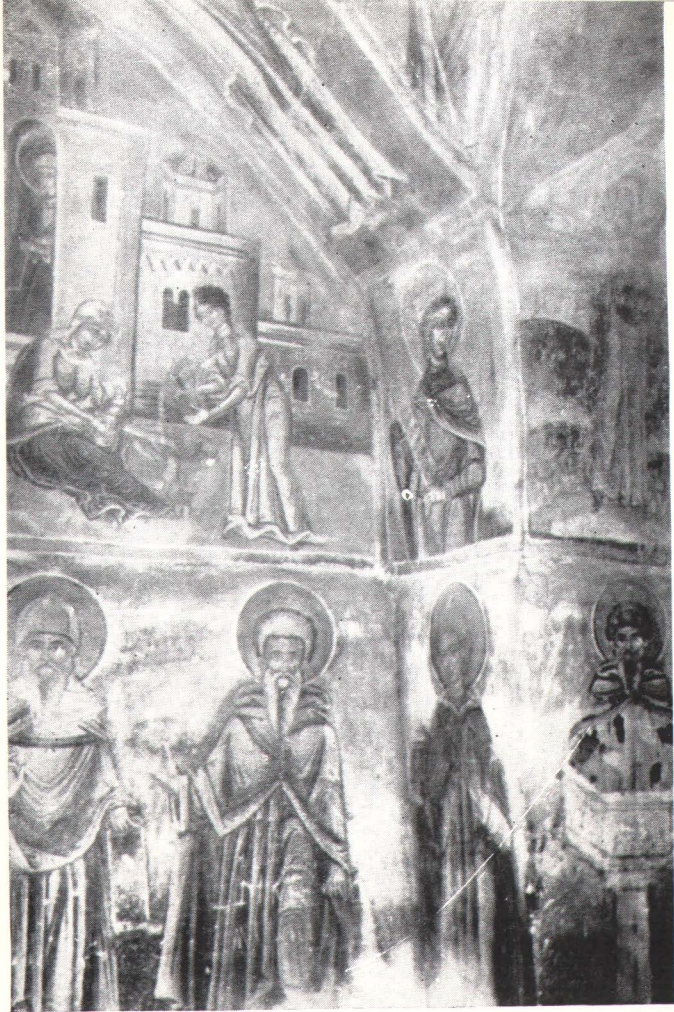
Sfint militar Victor (naos)

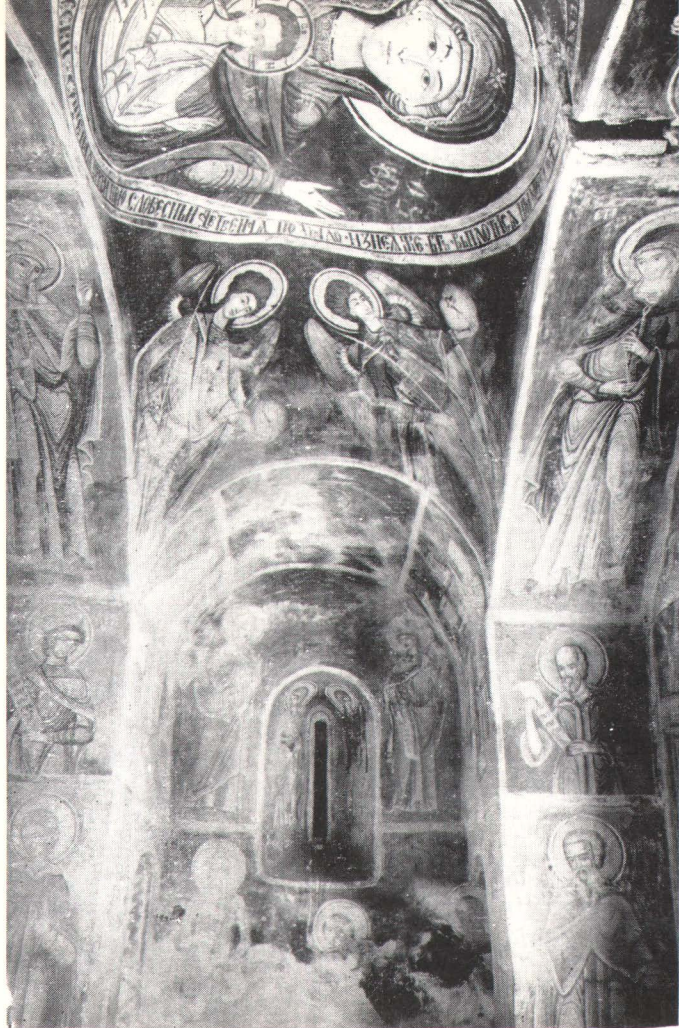
Sf. Mercurie (absida nordică)

Absida de nord

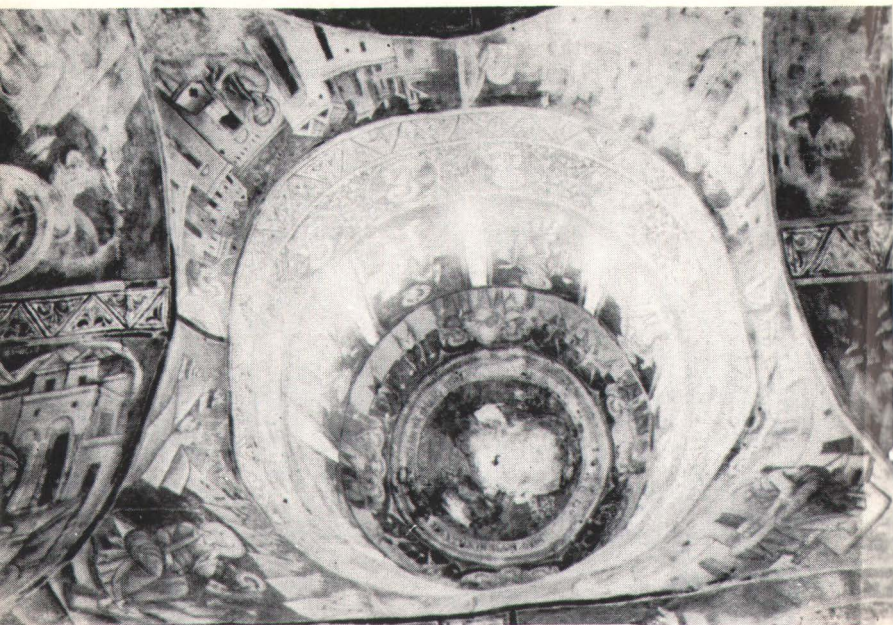
Peretele estic (pronaos)

„Platitera“ de pe boltă cilindrică și nișa sudică (pronaos)

Nașterea Maicii Domnului (pronaos)

Cupola (interior)

Clopotnița mănăstirii

*Apărut 1971, coli de tipar 0,75; planșe tipar înalt 12. C. Z.
pentru bibliotecile mari 7; C. Z. pentru bibliotecile mici
7.728.8*

Întreprinderea Poligrafică Sibiu — Șos. Alba Iulia nr. 40,
Sibiu — Republica Socialistă România.

Lei 5,50